

УДК: 373.5.091.31

Гуржій А.М.,¹ Овчарук О.В.²

¹Національна академія педагогічних наук України

²ІТЗН НАПН України

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена аналізу дискусійних питань розуміння інформаційно-комунікаційної компетентності у міжнародних та вітчизняних освітніх колах. Висвітлено підходи міжнародних організацій щодо визначення поняття інформаційно-комунікаційної компетентності. Виокремлено терміни, які лежать в межах ІКТ для усвідомлення місця ІК-компетентності учнів. Виділено відповідну термінологію та виокремлено контекст дискусій, що існують на сьогодні з питань визначення та трактування ІК-компетентності. Подано аналіз міжнародних стратегічних документів з освітньої політики Європейського Союзу.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, освітня політика, ключові компетентності, е-компетентність, реформування освіти.

Технологічний світ сучасного суспільства щоденно змінюється та розвивається, сталі економіки, компанії, які виробляють комп'ютерні, мультимедійні пристрої та програмне забезпечення, пропонують для сучасного ринку нові форми та засоби, що повинні задовольняти споживача у їх повсякденному житті. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають все простішими у користуванні, спрямовані на зберігання значних обсягів відомостей та даних, призначені для того, щоб людина якнайшвидше почала використовувати їх для власних навчальних, професійних потреб та організації дозвілля. Обсяги виробництва таких продуктів примножуються паралельно з розвитком хмарних обчислень, що спрощують доступ громадян до відомостей та даних і дозволяють здійснювати швидкі та ефективні кроки для удосконалення виробництва, навчання, професійного та особистісного розвитку, зокрема розвитку системи освіти. Такий прогрес технологій, у т.ч. ІКТ, слушно можна назвати інноваційним трампліном, що спрямовує людство на нові здобутки.

В цих умовах важливим є вміння учня, вчителя, педагогічного працівника орієнтуватись у полі інформаційно-комунікаційних технологій, застосовувати їх згідно потребам, розвиватись та покращувати якість життя. Головним при цьому вбачається розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учнів

Постановка проблеми. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учнів сьогодні є ключовим у системах освіти економічно розвинутих країн. Українська освіта знаходиться на сьогодні в стані реформування – створення нових стандартів, навчальних програм, навчально-методичного забезпечення в галузі ІКТ. Важливими для держави є реалізація програм “Сто відсотків”, “Інформатизація освіти” та ін., які сьогодні в Україні здійснюються у контексті глобалізаційних, євроінтеграційних процесів, технологій впровадження ІКТ безпосередньо у навчальні процеси. Питання їх інтегрування тісно пов'язане з педагогічними технологіями, формами та методами навчання, які застосовуються вчителем. Одним з важливих наукових питань є уможливлення використання ІКТ вчителем та учнем згідно потреб школи та системи освіти в цілому.

Метою статті є аналіз дискусій навколо поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, визначення її місця у міжнародних порівняльних дослідженнях, уточнення

даного поняття, згідно підходам вітчизняних та зарубіжних авторів у контексті компетентнісного підходу в освіті.

Компетентнісний підхід лежить в основі національних рамок кваліфікацій різних країн (в т.ч. і України). Він є одним з напрямів сучасної освітньої політики багатьох країн. У визначенні самого поняття компетентності досі триває дискусія. Для з'ясування розбіжностей слід проаналізувати деякі документи, що вносять узагальнення та чіткість у поняття, якими ми оперуємо у статті.

Як приклад, для внесення чіткості у застосуванні термінів та розбіжностей у їх розумінні Європейський центр розвитку та професійного навчання (CEDEFOP) у 2004 р. оприлюднив європейський багатомовний глосарій з метою визначення ключових термінів, які є важливим для спільного розуміння сучасної освітньої політики у галузі професійної підготовки в Європі. В Глосарії поняття “навички” визначено, як “знання та досвід, що необхідні для виконання специфічних завдань та роботи”. В той час, як “компетентність” визначена як “доведена здатність застосовувати знання, навички, особистісні, соціальні та/або методологічні здатності у роботі та навчанні, а також у професійному та особистісному розвитку” [6, 23-24]. При цьому Глосарій базується на основних документах Європейської Комісії, в яких уточнюється також, що компетентність – здатність застосовувати навчальні досягнення адекватно визначеним у контекстах (освіті, роботі, особистісному та професійному розвитку). Компетентність не обмежена лише когнітивними елементами; вона включає функціональні аспекти (включаючи технічні навички), особистісні якості (в т.ч. соціальні та організаційні навички) та етичні цінності.

Розвиток компетентнісного підходу сприяв тому, що освітні кола виокремили ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності, які сприяють досягненню успіхів у житті; сприяють підвищенню якості суспільних інститутів; відповідають багатоманітним сферам життя (Дж. Равен, Л. Салганік, Д. Рікен, У. Мозер, М. Спектор та ін.) [7]. В Україні компетентнісний підхід виокремлено у роботах О.Я. Савченко О.І.Пометун, В.Ю. Бикова, О.М. Спіріна, О.В.Овчарук, О.І. Локшиної, [1] ін.

Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення та тлумачення постійно є предметом дискусій. Міжнародні організації мають низку виокремлених ключових компетентностей та їх узагальнених над-категорій. Така ситуація обумовлена широкомасштабною дискусією, яку ініціював в першу чергу, ринок праці, що потребував професіоналів, які не тільки володіли б професійними навичками, а вміли швидко навчатись, адаптуватись до нових потреб ринку та змін у суспільстві, були здатними працювати в умовах поступу інформаційно-комунікаційних технологій, спроможними вирішувати та долати конфлікти, жити та працювати в умовах полікультурного суспільства, позитивно та конструктивно реагувати на реформи та виклики часу.

На початку 2000-х рр. міжнародні кола розпочали дослідження з питань компетентнісного підходу, який, на думку дослідників Б.Юссефа, М. Дагмані (2008р.), є ближчим до ринку праці. З точки зору роботодавців компетентною людиною можна вважати таку, яка, незалежно від професії добре виконує роль, що від неї очікують. Дослідники визначають компетентність, як “сукупність здатностей, навичок, знань, ставлень, що необхідні для оптимального виявлення у своїй професії або продуктивній ролі в житті”. Під поняттям *ІК-компетентності вищезазначені дослідники розуміють сукупність знань, вмінь та ставлень, що застосовуються для використання інформаційних та комунікаційних систем, включаючи засоби, що застосовуються і, особливо, здатність здійснювати веб-дизайн, розробляти презентації, використовувати графічні програми, відомості он-лайн бібліотек, веб-браузерів, програми Word та ін.* [3].

Одним із найважливіших теоретичних узагальнень дискусії навколо поняття ключових компетентностей стало визначення представниками Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) в рамках цільового проекту «Відбір та визначення компетентностей» трьох категорій ключових компетентностей як концептуальної бази. Ними

стали: автономна діяльність; *інтерактивне використання засобів*; вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах.

Така класифікація визначає критерії, на яких базуються основні переліки ключових компетентностей. При цьому слід зазначити, що інтерактивне використання засобів є важливою так званою над-категорією, що безпосередньо стосується інформаційно-комунікаційних технологій та їх застосування. Однак, й інші категорії також перетинаються з вищезгаданою галуззю.

ІК-компетентність лежить в межах категорії “*інтерактивне використання засобів*”, де виділено такі ключові компетентності:

- здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку, тексти;
- здатність використовувати знання (інформаційна грамотність);
- здатність застосовувати (нові) інтерактивні технології.

Вісім категорій ключових компетентностей для навчання впродовж життя, визначених у Європейській рамці відповідності (*Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework*), включають: 1) спілкування рідною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) *математична компетентність та компетентність у галузі науки та технологій*; 4) *цифрова компетентність*; 5) вміння навчатись; 6) соціальна та громадянська компетентності; 7) відчуття ініціативи та підприємництва; 8) культурна обізнаність та самовизначення (Європейська Комісія, 2007) [5].

Основними характеристиками ключових компетентностей є те, що вони:

- багатфункціональні;
- наскрізні;
- відносяться до ментальної діяльності високого порядку;
- багатовимірні.

Розглянемо ці характеристики докладніше. Ключові компетентності – це багатовимірне утворення, що відноситься до загальногалузевого змісту освітніх стандартів та є спеціальним шляхом структурований комплекс якостей особистості, що дають можливість ефективно брати участь в багатьох соціальних сферах, і які роблять внесок в розвиток якості суспільства та особистого успіху, що можуть бути застосовані у багатьох життєвих сферах.

Ключові компетентності за своїм характером є наскрізними та мають досягатись у процесі навчання через усі без винятку предмети та виховні заходи.

Міжнародні кола вважають, що моніторинг володіння ключовими компетентностями є важливим процесом для оцінки ефективності системи освіти. А тому вони включені до міжнародних порівняльних досліджень, таких, як TIMSS, PISA, щодо які охоплюють інтеграцію ІКТ в освіту – Information Technology in Education Study та ін., а також до поточного оцінювання навчальних досягнень.

Отже, поняття ключових компетентностей (key competencies) (OECD) вживається для визначення таких, що дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які впливають на поліпшення якості суспільства та сприяють успіхові застосовано особистості у до багатьох життєвих сферах. *Ключові компетентності становлять основний набір загальних понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та ставлень за навчальними галузями й життєвими сферами того, хто навчається.*

Як видно з вищесказаного, інформаційно-комунікаційна компетентність входить до переліку ключових у основних стратегічних міжнародних документах, є наскрізною, багатфункціональною, може бути застосована у різноманітних життєвих сферах.

Питанням, пов'язаним з виокремленням та трактуванням поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, присвячені дослідження В. П. Вембра, О. Г. Кузьминської, Н. В. Морзе, О. В. Овчарук, С. М. Спіріна та ін.

У Основах стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України визначено, що ІК-компетентність є результатом різнобічних здатностей людини та має такі складові:

здатності та вміння:

- здобувати інформацію з різних джерел у зрозумілому вигляді;
- працювати з різними відомостями;
- критично оцінювати відомості;
- використовувати у професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології;

знання:

- особливостей інформаційних потоків у своїй галузі;
- основ ергономіки та інформаційної безпеки;
- функціональних можливостей ІКТ;
- конкретні навички з використання комп'ютерної техніки та ІКТ;
- ставлення особистості до застосування ІКТ для відповідальної соціальної взаємодії та поведінки. (О.В.Овчарук, О.М.Спірін) [2, 46-48].

ІК-компетентність передбачає здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, оперувати даними на основі використання сучасних ІКТ відповідно до потреб ринку праці та для ефективного виконання професійних обов'язків. Слід додати, що дана категорія має також включати такі елементи, як ціннісні орієнтації, тобто критичний погляд та критичний аналіз відомостей та даних, що складають зміст, отриманий з різних джерел та за допомогою ІКТ.

На думку багатьох дослідників (В.Ю.Бикова, Н.І. Гендиної, С.О.Зайцевої, Н.В.Морзе, Ronald E. Rice, Maureen McCreadie, Shan-Ju L. Chang та ін.), і ми з ними погоджуємось, питання виокремлення ІК-компетентності як ключової, стало предметом дискусій завдяки також численним порівняльним дослідженням, що регулярно відбуваються в країнах світу для порівняння освітніх систем та їх якості. Досі існує різноманіття думок, як саме має називатись ключова компетентність, пов'язана з галуззю ІКТ. У наукових роботах зустрічаються серед ключових компетентностей у сфері ІКТ – цифрова грамотність (ЄС), електронна компетентність (е-компетентність) (Дж. Романі) та ін.

Завдяки різним підходам до визначення даного поняття, дослідження “Стратегії для просування та розвитку е-компетентності серед майбутнього покоління професіоналів: європейські та міжнародні підходи”, що було здійснено на базі Університету Мехіко, відкриває узагальнений погляд науковців. Так, основні дискусії навколо поняття відбувались у рамках розробки стратегічних документів міжнародними організаціями, як, наприклад, Міністерством освіти штату Онтаріо (Канада) (Ontario Ministry of Education and Training, 1989), CEDEFOP (2004); OECD (2007); UNESCO (2008); Vecta (2009) та ін. Дослідник Дж. Романі виділяє п'ять понять, що, на його думку, становлять зміст е-компетентності: е-обізнаність, технологічна грамотність, інформаційна грамотність, цифрова грамотність та медіа грамотність [8]. Він зазначає, що у його дослідженні синонімами виступають такі поняття, як “е-компетентність”, “цифрова компетентність”, “інформаційно-комунікаційна компетентність”, що свідчить про дискусійний характер даних понять [8, 5].

Слід зазначити, що розбіжності у визначенні поняття, які стосуються формування та застосування сфери ІКТ, тісно пов'язані з контекстом, у якому вони застосовуються. Так, наприклад, у звітах Організації економічного співробітництва та розвитку підтримується думка, що нечітка термінологія в даному питанні існує через застосування різної термінології щодо сфери ІКТ відповідно до стану розвитку суспільства та інших сфер – нова економіка, е-економіка, ІКТ-сектор та ін. (*new economy, e-economy, ICT sector*). Це означає, що дані поняття змінюються залежно від рамок застосування.

В зарубіжних системах освіти в межах поняття ІК-компетентності лежать також такі: *цифрова грамотність (digital literacy), технологічна грамотність (technology literacy), інформаційна та технологічна грамотність (information and technology literacy), технологічна грамотність (technology literacy), ІКТ-компетентність – інформаційно-комунікаційно-технологічна компетентність, ІКТ-навички – інформаційно-комунікаційно-технологічні навички (ICT skills) та ін.*

Узагальнюючи дискусійні питання щодо ІК-компетентності слід зазначити, що дослідники під цим поняттям розуміють *доведену здатність працювати індивідуально або колективно, використовуючи інструменти, ресурси, процеси та системи, які відповідають за доступ та оцінювання інформації, отриманої через будь-які медіа ресурси, та використовувати таку інформацію для вирішення проблем, спілкування, створення інформованих рішень, продуктів та систем, а також для отримання нових знань.*

Висновки:

1. Поняття ІК-компетентності досі перебуває на стадії дискурсу. Питання трактування понять “компетентність”, “ключова компетентність”, “інформаційно-комунікаційна компетентність” та ін. залишається досі відкритим як у міжнародних, так і вітчизняних наукових колах.

2. Дискусійність щодо визначення ІК-компетентності існує через те, що дане поняття є новим та розвивається разом з розвитком технологій та соціальної сфери людини та суспільства.

3. Дане поняття має у різних освітніх колах та системах освіти іноді досить звужене або широке трактування та перетинається з різними за своїми характеристиками сферами.

Дослідники по-різному трактують та називають дане поняття, користуючись вже закріпленими у національних документах поняттях та їх характеристиках.

4. У міжнародних колах дане поняття не звужено до технологічної або цифрової галузі, воно містить різні аспекти, до яких відносяться соціальна сфера, галузь комунікацій, ціннісні та громадянські аспекти життєдіяльності людини. Характерним є те, що кожен автор трактування поняття “ІК-компетентність” максимально наближає до близької йому сфери. Це відчутно, наприклад, у вітчизняній системі освіти, США та ін. країнах. Саме тому у різних наукових роботах ми зустрічаємо авторські трактування даного поняття, де кожен автор, іноді штучно “притягує” сферу свого дослідження до власного визначення поняття ІК-компетентності.

5. Продовження дослідження дискусійних аспектів інформаційно-комунікаційної компетентності є важливим напрямом освітньої політики в нашій державі. Адже суспільно-економічні перетворення, технічний прогрес та реформування освіти притаманні Україні, що стоїть на шляху європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

13. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – 111 с.
14. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. рекомендації/ [В.Ю. Биков, О.В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.]; за заг. Ред. В.Ю. Бикова, О.М. Спіріна, О.В. Овчарук. – К.: Атіка, 2010. – 88 с. [127,]
15. Ben Youssef, A., & Dahmani, M. (2008): “The Impact of ICT on Student Performance in Higher Education: Direct Effects, Indirect Effects and Organizational Change”. In: “The Economics of E-learning” [online monograph]. *Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento (RUSC)*. 5 (1). UOC. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uoc.edu/rusc/5/1/dt/eng/benyoussef_dahmani.pdf
16. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.deseco.admin.ch/>.
17. European Union. Key Competencies for Lifelong Learning. Recommendation of the European Parliament and to the Council of 18 December 2006 (2006/962/EC) // Official Journal of the European Union. – 2006. – 30 December.– P. I. 394/10 – L394/18.
18. Glossary. – Quality in education and training. – European Centre for the Development of Vocational Training, 2011. – (P.23-24) (157 p.)
19. Laura H. Salganik, Dominique S. Rychen, Urs Moser, John W. Konstant (1999), Projects on Competencies in the OECD Context: Analysis of Theoretical and Conceptual Foundations, SFSO, OECD, ESSI, Neuchatel.

20. Romani, J. Strategies to Promote the Development of E-competencies in the Next Generation of Professionals: European and International Trends. – Monograph No. 13 November 2009. – Communication and Information Technology Department. – Latin-American Faculty of Social Sciences, Campus Mexico (FLACSO-Mexico). – 57 p.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2013.

Gurzhij A., Ovcharuk O.

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Institute of Information Technologies and Learning Tools

DISCUSSION ASPECTS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES COMPETENCIES: INTERNATIONAL APPROACHES AND UKRAINIAN PROSPCTS

The article deals with the discussion questions analysis on the information and communication competence in the international and domestic educational environment. The approaches to the information and communication competence notion are revealed. The terms in ICT area are described with the aim to understand the place and role of the information and communication competence. The discussion context in terms of IT-competence is described. The analysis of EU strategic documents and other international education policy papers is done.

Keywords: competence, the information and communication competence, education policy, key competence, e-competence, education reform

Гуржий А.Н., Овчарук О.В.

Национальная академия педагогических наук Украины

ИИТСО НАПН Украины

ДИСКУССИОННЫЕ АСПЕКТЫ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПОДХОДЫ И УКРАИНСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена анализу дискуссионных вопросов понимания информационно-коммуникационной компетентности в международных и отечественных образовательных кругах. Освещено подходы международных организаций к определению понятия информационно-коммуникационной компетентности. Выделено термины, которые находятся в пределах ИКТ для осознания места ИК компетентности учеников. Выделено соответствующую терминологию и контекст дискуссий, которые имеют место сегодня по вопросам определения ИК-компетентности. Подано анализ международных стратегических документов по образовательной политике Европейского Союза.

Ключевые слова: компетентность, информационно-коммуникационная компетентность, образовательная политика, ключевые компетентности, е-компетентность, реформирование образования.